

'כופין אותו עד שיאמר רוצה אני' –

זו לשון הרמב"ם ז"ל (גירושין ב.כ): 'ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד עכו"ם בין ביד ישראל? – שאין אומרינן אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה, כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו – אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה, לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו.'

ענין זה מובא ומוסבר בהרחבה בכתבי רבי צדוק הכהן מלובלין במקומות רבים, והנה שנים מהם: 'הש"י הוא לבן של ישראל, כמו שאמרו (בשהש"ר) על הפסוק ולבי ער, ממזה שכתוב צור לבבי וגו'. וזהו החילוק בין ישראל לעמים, דאפילו (מי שהוא בכלל) פושעי ישראל שהרבה עבירות עד אין קץ, אע"פ שחטא – ישראל הוא, ונקרא 'אסא דקאי ביני הוצי' (סנהדרין מד.). דאפילו פושעי ישראל מלאים מצוות, ומעמקי לבבם דבוק בהש"י, שהוא שורש נקודת לבם. כדרך שאמרו (בברכות ז.). 'גלוי וידוע שרצונו לעשות רצונך, ומי מעכב – שאור שבעיסה'. וכדרך שכתב הרמב"ם בטעם כופין עד שיאמר רוצה אני.

ודבר זה אי אפשר לעמוד עליו שום ברייה, רק הש"י מעיד שהוא כן אצל ישראל. מה שאין כן אצל עכו"ם, אפילו חסידי אומות העולם שמכיר שכך טוב, מכל מקום עצם לבבו אין כן... (ריסי לילה מד.).

'... ועל כן אמרו (בעירובין כא) לפני זה והדוד אחד תאנים רעות מאד – אלו רשעים גמורים. שמא תאמר אבד סברם וגו' תלמוד לומר הדודאים נתנו ריח – אלו ואלו עתידין שיתנו ריח טוב. דגם פושעי ישראל לא ידח ממנו נדח, כי יש בהם נקודה קדושה במעמקי הלב וסופן עתידין וכו' אחרי שיצרפו ויכלו הרע וההוצי הסובבין וישאר השורש הטוב, יתנו ריח.

וכתיב 'אמר' 'נתנו' – לשון עבר. כי באמת כל הרשעות אינו נוגע לעצם היהדות ונקודה האמיתית שבלב, וכמו שכתב הרמב"ם בהא דכופין עד שיאמר רוצה אני משום דבאמת רוצה, ע"ש. ואפילו הגדיל עבירות וכבר נכנס היצר ממפתחי הלב לפנימיותו ונעשה 'בעל הבית' (סוכה נב.), מכל מקום שורש היהדות ישנו במעמקי הלב רק שמעוטף בהרבה לבושי שק, וד' אשר יראה ללבב רואה גם אז בו אותה הנקודה הנותנת ריח טוב. וכן המבין מרגיש בריח טוב, כיצחק אבינו ע"ה, יוכל להריח ריח הטוב דגן-ערך של הבוגדים, גם טרם ששבו והגיעו לשלימות התיקון.

ולפיכך גם הגרוע שבישראל מרגיש איזה קדושה בשבת, כי מצא מין את מינו וניעור...'

(קונטרס עמלה של תורה ו)

ראה עוד בענין זה בספר משך חכמה יתרו יט.יז.

פרק ששי; דף כב

'אין נוקקין לנכסי יתומים אלא אם כן היתה רבית אוכלת בהן'. הסוגיא כולה עוסקת ביתומים קטנים; אם משום שאינם מתמצאים בעסקי אביהם ושמה התפיס צרורות לבעל חובו או פרע וקיבל שובר, אם

משום שאינם בני מצוה וכדלהלן – אבל ביתומים גדולים, ודאי מזדקקים לנכסיהם (שירשו מאביהם) כדי להגבות חובות אביהם. הלכך יתומים קטנים ממתנינים להם עד שיגדילו (רמב"ם מלוה יב ועוד).

א. כל הראיות המובאות בסוגיא לומר שזקקים, לא דחאון שמדובר בגדולים – ע' בתוס' כתובות פז. ד"ה מנכסי; שטמ"ק כאן אות ט; שפ"א וח"ב.

ב. מבורר הגר"א (קה,א) משמע שחשש 'צררי' קיים אף בגדולים. [והיו יכולים לומר איכא ביניהו, בין ר"פ לרהבדר", יתומים גדולים]. ובספר חדושים ובאורים תמה על כך, הלא נפסק שמלוה בשטר גובים מיתומים גדולים, הרי שאין לחוש בגדולים לצררי.

במלוה על פה, כתבו הפוסקים (ח"מ קח) שגם מיורשים גדולים אין גובים משום שטוענים עבורם כל מה שיכול היה האב לטעון.

'אין נזקקין לנכסי יתומים אלא אם כן היתה רבית אוכלת בהן... בבעל חוב עובד כוכבים שקיבל עליו לדון בדיני ישראל... שקיבל עליו לזו ולא קיבל עליו לזו'. יש לתמוה שלפי האמור כאן יוצא לכאורה שתקנת הכרזה נתקנה בעצם בשביל מקרה רחוק – בשביל בעל חוב נכרי שירצה לנהוג כדיני ישראל לענין הכרזה ולא לענין רבית?!

ונראה שההכרזה תקנה קדומה היא, בשעה שהיתה יד ישראל תקיפה עליהם, שאנו דנים עמהם כפי דיני ישראל (ב"ק קיג.). לענין חיוב הכרזה [ובאופן שאינו יכול ליטול רבית על זמן ההכרזה – כגון שלא קצץ רבית אלא עד זמן הפרעון ולא אם ישהה. הלכך אין הפסד ליתומים על השתהות זמן ההכרזה]. וצריך לומר שהיה משמע לגמרא שמשנתנו מדברת בזמן הזה שאין ידינו תקיפה, ועל כן שאלו כיצד אתה מעמיד בעכו"ם, הרי לא צאית (עפ"י חדושים ובאורים).

יש להעיר שתירוצו זה אינו מתישב עם הדעה המובאת להלן בסמוך, שעל פי דין תורה אין רשאי הנכרי ליטול רבית מן היורשים, שלפי דעה זו הרי כשידינו תקיפה אין מזדקקים כלל לנכסים עד שיגדלו, שהרי אין ליתומים כל הפסד [ואולם מדברי הגרעק"א נראה שנקט כהנחה פשוטה שמדין תורה מגיע לו הרבית מן היתומים].

ונראה שלפי המסקנא, עיקר תקנת הכרזה נתקנה בכל האופנים שאין חשש צררי ופרעון, כגון שחייב מודה וכדומה. ואף לרב פפא דיתמי לאו בני מצוה – באופן שאמר ליתן מנה בתורת מתנה ולא כפריעת בעל חוב. או אולי אף בבע"ח – ובאופן שהם הפצים לקיים מצות פריעת בע"ח.

זרב אסי, מאי טעמא לא אמר לכתובת אשה – דהא תקינו ליה רבנן מעשה ידיה'. מכאן ראייה ברורה שאלמנה הבאה לגבות מזונות מיתומים קטנים, בית דין מחשבין עמה על מעשה ידיה [גם ללא תביעת היורשים], ופוסקים מעשה ידיה ליתומים כדרך שפוסקים לה מזונות, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (אישות יח,כב) – שאם אי אתה אומר כן, אין מובן טעמו של רב אסי, הלא יש כאן הפסד ליתומים שהרי היא לא תעשה להם כלום וב"ד יפסקו לה מזונות – אלא ודאי ביתומים קטנים [שלא כביתומים גדולים. ערמב"ם שם פי"ב. וע"ע במובא בכתובות קז], בית דין מחשבים עמה (עפ"י אבני מילואים ע סק"ג).

'בשלמא לרבי יוחנן מוקי לה בכתובת אשה, אלא לרב אסי קשיא...'. מסתבר שמודה רב אסי באשה שאינה יכולה לעבוד, שזקקים לנכסי יתומים משום הפסד המזונות. ולפי זה היה יכול הגמרא להעמיד באופן זה – אלא שאינו שכיח (עפ"י שיעורי הגריש"א שליט"א).

תא שמע אין נפרעין מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית. במאי עסקינן... לעולם בבעל חוב עכו"ם,

שקיבל עליו לדון בדיני ישראל. אי הכי רבית נמי לא נישקול? שקיבל לזו ולא קיבל עליו לזו. הגרעק"א תמה מאי קושיא, הלא כך דינו של הנכרי על פי האמת, כאשר הוא דן עם ישראל, שמוותר לו ליטול רבית, וגם דינו ליטול מן הזיבורית כפי דיננו, ואם כן מה מקשה 'אי הכי רבית נמי לא נישקול' והוצרך להעמיד שקיבל לזו ולא לזו, הלא באופן פשוט כשקיבל עליו לציית לדין תורה, כך דינו? ויש לומר שלפי דין תורה אין היורשים חייבים לשלם לו רבית משעת מות האב, מפני שהרבית הריהי כהתחייבות שהתחייב האב לשלם עבור השימוש במעות, ואין בכחה לחייב את היורשים אם אינם משתמשים במעות [וכעין שכירות חפץ, שאין היורשים בכלל תנאי השכירות לענין חיוב אונסין וכו'], לכך מקשה הגמרא שלפי דיני ישראל אין הנכרי יכול לגבות רבית מאז מות האב ואין כאן רבית אוכלת, ומדוע נזקקים לנכסים? ועל כן הוצרך לומר שלא קיבל עליו לדון כדיני ישראל בדבר זה, ולפי דיניהם אכן הוא נוטל רבית מן היתומים (משיעורי הגר"ש אלישיב שליט"א).

עוד על קושיית הגמרא 'אי הכי רבית נמי' – ע' בחדושי הגר"ט קדושין צח (מהדו' אוריתא, עמ' 270). עוד עמדו המפרשים, מדוע לא תרצו בגמרא בבע"ח ישראל ובאופנים שהרבית מותרת, כגון בהתר עיסקא, או במשכנתא דנכיתא או במעות עניים או ע"י שליח וכדומה – ע' שער המלך הל' מלוה ה, יד; שו"ת דובב מישרים ח"א י; שפת אמת.

'אמר רב פפא: פריעת בעל חוב מצוה ויתמי לא בני מיעבד מצוה נינהו'. שיטת רשב"ם (בב"ב קעד) ר"ח ר"י בן מגאש ורמ"ה, שלא דיבר רב פפא אלא במלוה על פה, אבל מלוה בשטר גובים מנכסי היתומים.

ואולם שיטת הר"י בתוס' להפך; מחלוקת האמוראים אמורה רק במלוה בשטר (וכן דעת הר"ד שלרב פפא אינו גובה אפילו במלוה בשטר), אבל במלוה-על-פה הכל מודים שאין גובים מנכסיהם, כי טוענים עבורם שפרע את חובו.

וקשה לפי שיטה זו מהו טעמו של רב פפא, אמנם אינם בני מצוה אך מדוע לא נגבה מן הנכסים כשם שגובים מלקוחות הגם שאין מוטלת עליהם המצוה לפרוע חובו של זה [וכן גר שמת – גובים מאת המזחיק בנכסיו]?

ויש לומר כיון שסובר רב פפא 'שעבודא לאו דאוריתא', אם כן לא תקנו שעבוד בקטנים כיון שאינם בני מצוה, והעמידוהו על דין תורה (וקובץ שעורים ב"ב קעד. וכיו"ב כתב בחדושים ובאורים כאן). כן היא שיטת כמה ראשונים, שלדעת רב פפא שעבודא לאו דאוריתא – ע' רמב"ן רשב"א ריטב"א ב"ב קעד ובקדושין יג: אמנם אין הדבר מוסכם וברור – עתוס' ב"ב קעו. ד"ה גובה, קדושין יג: ד"ה אמר ר"פ, רא"ש כתובות פ"ט יג ובתשובה יא, ז. והרמ"ה נקט כודאי שר"פ סובר שעבודא דאוריתא (וכשיטת הר"ף בסוף מסכתין והרא"ש בפסקיו ובשו"ת יא, ז), ואכן שיטתו בב"ב שם כרשב"ם, שבמלוה בשטר מודה ר"פ שגובה. וע"ע ש"ך חו"מ ר"ס לט; חדושים ובאורים.

'אמר רב נחמן: מרישא לא הוה מיזדקינא לנכסי יתמי, כיון דשמענא... מכאן ואילך מיזדקנא. מעיקרא מאי טעמא לא?... שלחו מתם דשמתוה ומית בשמתיה, והלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע'. יש לפרש שרב נחמן חולק הן על רב פפא הן על רב הונא בריה דרב יהושע, וסובר שאין חוששים לצררי ולכן יש להזקק לנכסי יתומים בכל אופן (וכן יש לדייק מרש"י בד"ה והלכתא). אבל יש גם מקום לפרש שרב נחמן לא דיבר אלא בכגון שאין חשש שהתפיסו צררי, אבל בעלמא – אין גובים, וכדבר הונא בריה דרב יהושע (וכן יש מדייקים מדברי הרשב"ם ב"ב קעד. ע' שפת אמת).

והנה כתבו התוס' (בד"ה אמר) שהלכה כרב נחמן. וצריך עיון הלא בגמרא פסקו במפורש כרב הונא ברדר"י, ואם כן בין לפי הפירוש הראשון שרב נחמן חולק על רב הונא ברדר"י, קשה מדוע התוס' נטו ממסקנת ההלכה

שבגמרא. ובין לפי הפירוש האחרון, שרב נחמן ורב הונא אינם חולקים, אין מובן מה באו התוס' להוסיף על המפורש בגמרא, שהלכה כרב הונא ברדר"י. וצע"ג (רעק"א. וע"ע בשפת אמת שהאריך רבות לפרש דברי התוס' בכמה אופנים, אך לבסוף נשאר בתימה. וכן תמה על דבריהם בחו"ב ועוד).

ולכאורה היה נראה לומר שמה שאמרו 'והלכתא כרב הונא' אינו פסק הגמרא, אלא המשך למשפט הקודם: 'שלחו מתם דשמתיה ומית בשמתיה והלכתא כרב הונא...' – ובא"י פסקו כרב הונא, אך רב נחמן בן בבל חלק וכמותו פסקו התוס', ואעפ"י שרבא ורב אשי פסקו להלן הלכה שאין מזדקקים. [ויש לדייק קצת מלשון רבא שאמר בסמוך 'הלכתא אין נזקקין...' – משמע שרב נחמן אכן חולק וסובר שנוזקקין ואין חוששים לצררי ולשובר. ויש לדחות לפי פירוש הגר"א (קי סק"ט) שפירש שלדעת נהרדעי להלן לעולם נזקקים, ורבא בא להוציא משיטתם. עכ"פ מבואר שיש דעות שנוזקקים לעולם ואין חוששים לצררי ולשובר].

ואולם הרמב"ם (מלוה יב) ושאר פוסקים אינם סוברים כתוס' ופוסקים כרבא דלהלן שאין נזקקים משום חשש שובר, מלבד במקום רבית או בכתובת אלמנה או אף גרושה – נזקקים משום חינא, וכמו שהורה מרימר. וכן נקט הראב"ד. והגאונים (הובאו ברמב"ם שם ה"ד) פסקו כלשנא קמא, שרק לכתובת אלמנה נזקקים, משום הפסד מזונות.

דף כג

'אלא הכא בשאלה דהקדש קמיפלגי...' – שר' יהושע סובר יש שאלה להקדש הלכך אין חשש לקנוניא, שהרי יכול להישאל על הקדשו אם ירצה.

לכאורה משמע מכאן שאפשר להישאל על נדרי הקדש (וצדקה) בחרטה בלבד, גם אם אין לו פתח לנדרו – שאם נאמר שצריך החכם למצוא לו פתח, הלא עדיין יש חשש לקנוניא כאשר אינו מוצא פתח להתיר נדרו.

ואולם מדברי הרמב"ם (ערכין ז) נראה שאין די בחרטה לבד אלא צריך פתח לומר בטעות הקדשתי [ובזה מובן מה שאמרו 'הן הן דברי בית הלל... הקדש טעות אינו הקדש' – שלכן מועילה שאלה, כי דין השאלה מבוסס על כך שנחשב ההקדש לטעות, כלומר על דעת כך וכך לא נדרתי]. וצריך לפרש לפי זה שכוונת הגמרא שאין חשש קנוניא כי אם אדם זה בא לרמות הלא יכול היה לומר בטעות הקדשתי והיו מתירים לו, והרי נאמן ב'מיגו' (עפ"י מחנה אפרים צדקה ה).

יש לציין בטיבו של מיגו זה, והלא אפשר שאינו רוצה כלל למעול בקדשים וירא לשקר לחכם לומר שהקדיש בטעות, אבל עושה קנוניא עם אשתו שבכך היא תוציא מן ההקדש על פי דין. ואמנם גם זו רמאות, אך אין כאן איסור חמור של מעילה בקדשים. [אעפ"י שהגמרא השוותה קנוניא זו עם שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי, ושם הלא החשד הוא על שקר גמור – כבר העירו זאת המפרשים (ע' גליונות קה"י ועוד), אך י"ל שהיה יכול לחלק בכך וחילק באופן אחר. ואולם עכ"פ קשה לומר כאן 'מיגו'].

ויש לומר באופן אחר, עפ"י מ'שכתב הרמ"א (בי"ד רכה, ז) שנהגו לעשות מהחרטה עצמה פתח, שלאחר שנתחרט מעיקרא, אומרים לו אילו ידעת שתתחרט כלום היית נודר! והוא אומר לאו. ומתירים לו. נמצא שתמיד כאשר הוא מתחרט אפשר למצוא לו פתח וממילא אין חשש קנוניא.

זאביי, אטו כל דמגרש בבי דינא מגרש?!. על גירושין שלא בבית דין – ע' במצוין בסנהדרין ב.

ומסתבר שאם הפריש משלו, אי אפשר לאחר להקריבו עבורו בלא הסכמתו, אף בעולה ושלמים, ואף בדיעבד – שבאופן זה ודאי מקפיד (ח"ב. ו) גם בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב מו, ב סד"ה והנה מבואר).

ו. נראה שבאופן שהרגילות היא לשחוט עבור אחר ונוח לו בכך, כגון בעל השוחט קרבן פסח עבור אשתו – נחשב כאילו אמר לו להקריב עבורו [וכמו שכתבו ראשונים (ער"ן נדרים לו) בקרבן שאבד, שנחשב כנתרצה]. לא אמרו אלא כשאין הדבר שכיח שיקריב שלא מדעתו ואירע כן (עפ"י חזו"א אה"ע קלו לוף לה סק"א).

ז. יש מי שמצדד לומר שאם מזכה לחברו את הבהמה או מעות – אין צריך את דעתו, שאין זה נחשב שמתכפר בדבר שאינו שלו. וכאן מדובר כשמקריב את בהמתו קרבן עבור חברו (ע' אור גדול על המשניות).

ח. מי שאמר תיקרב חטאתי ולא תכפר עלי – אינו מתכפר (עפ"י כריתות ז. ובתחילה רבא חלק על כך, חזר בו).

פרק ששי; דפים כא – כב

לד. בית דין היורד לנכסי יתומים למוכרם, כדי להגבות מעות לבעלי חובות – כיצד נעשית מכירת הנכסים? וכיצד הדין בגזבר המוכר קרקע של הקדש (ובשאר גביית חוב איש מרעהו)?

כשב"ד נזקקים לנכסי יתומים, שמים את קרקע היתומים ומכריזים עליה שלשים יום (בדוקא, ולא יותר. עפ"י ירושלמי כתובות יא,ו): כל הרוצה ליקח יבוא ויקח. שום ההקדש – שלשים יום. כן סתמה משנתנו, כדברי רבי מאיר. ואמר רב חסדא בשם אבימי: בא להכריז רצופים – שלשים יום, כאמור. בא להכריז בשני ובחמישי (שהם ימי התקבצות לדין ולקריאת התורה. עפ"י רש"י וגאונים) – שלשים יום. רבי יהודה אומר: שום היתומים שלשים יום ושום ההקדש תשעים יום. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה שלשים יום. א. פסק הרמב"ם כסתם משנתנו (מלוה יב,ח).

ב. דנו המפרשים כיצד הדין בהקדש לענין הכרות שני וחמשי, וי"א שאין מכריזים אלא שלשים רצופים (ע' ירושלמי כתובות יא,ו; כס"מ ולח"מ ערכין ג,יט; שפ"א).

ומכריזים בבוקר ובערב, בשעת הוצאת פועלים והכנסתם, כי בעל הבית הרוצה ליקח שולח את פועליו בגמר עבודתם, לילך ולסייר בקרקע לבדקה. ובבקר בשעת הכנסת הפועלים, ייזכר בדבר וישאלם (כפירוש התוס'. וי"מ להפך – עפרש"י; דרישה וסמ"ע קט).

ומכריז: שדה פלונית בסימניה ובמצריה כך היא יפה (– כך וכך עושה תבואה. רש"י ועוד. וי"מ בענין אחר. ע' מ"מ מלוה יב,ח) וכך היא שומתה. ומציין לאיזה צורך נמכרת הקרקע, אם לפריעת בעל חוב או לכתובת אשה; שיש לוקח שנוח לו להגבות לבע"ח מפני שהוא נאות לקבל זווים פגומים, ויש שנוח לו להגבות לאשה מפני שלוקחת מעט מעט.

א. אם הבע"ח רוצה לעכב הקרקע לעצמו באותו סכום שב"ד שמוה – כתבו התוס' שאין צריך להכריז אלא מעמידים הקרקע בידו (וכן מובא בירושלמי כתובות יא,ו). ויש חולקים וסוברים שבכל אופן מכריזים, שמא אדם אחר יעלה את המחיר (בעל התרומות. וכן פסק הטור חו"מ קג, ע"ש בב"י, באה"ג ובהגר"א. וכן תמהו כמה אחרונים על סברת התוס' – ע' שפ"א; חו"ב).

- ב. דין הכרזה קיים רק בקרקעות, אבל במטלטלין אין מכריזים, שמה ייגנבו כשנאספים לראותם (עפ"י כתובות ק: וברש"י). וגם בהקדש אין מכריזים במטלטלין [ולא בעבדים], שאין לו אלא מקומו ושעתו (עתוס' ושטמ"ק להלן כד; רמב"ם ג, יט-כ; ר"ש משנן בפירושו לתו"כ בחקתי פי"א ו).
ג. בשאר כל אדם, כשב"ד יורדים לנכסים להגבותם – כתבו התוס' שמכריזים שלשים יום כדין יתומים [והידוש המשנה שגם היתומים דינם כשאר כל אדם ולא כהקדש החמור].
ודעת הרמב"ם (מלוה כב, ט ובמ"מ) שכשגובה מנכסים בני חורין לא נאמר שיעור מסוים, אלא יעשה הדיין כפי ראות עיניו, אבל כשטורפים הקרקע מן הלקוחות להגבות לבע"ח, מכריזים שלשים יום כביתומים.
יתומים גדולים – דינם ככל אדם (עפ"י פסקי התוס'. וע' שפ"א; שו"ת המבי"ט ח"א קכב). ויש מי שכתב שדינם כיתומים קטנים (עפ"י חלקת מחוקק קד סק"א).
ד. היו מקומות שלא נהגו בהם בהכרזה (ע' משל"מ מלוה יב, ח מתשובת הרמב"ן).
ה. אין מכריזים בשבת משום איסור 'ממצא חפצך ודבר דבר' (עפ"י אוצה"ג כתובות תשפה). ויש שלמדו זכות על הנהגים התר בדבר, משום שההכרזה הן כצרכי רבים (ע' כנסת הגדולה שו).
ו. כתבו התוס' ועוד ראשונים (בכתובות פז) שאין מכריזים אלא לצורך גביית בע"ח מן היתומים, אבל כשמוכרים לצורך היתומים עצמם – אין דין הכרזה. וכתבו שאין נראה כן משיטת רש"י [מלבד אם מוכרים לצורך מזונותיהם] (וע' גם בפירושו ר"ג כאן ובשפת אמת).
מבואר בגמרא שאין דין הכרזה אמור בהגביית כתובה לאלמנה, מפני שבינתים היא ניוזנית מהיתומים, והריהם נפסדים ע"י שיהיו זמן ההכרזה. אבל אם תבעה כתובה בבית דין – מכריזים, כיון שכבר איבדה מזונותיה בתביעתה. וכן הדין בנכרי הנושה ברבית ואינו מציית לבטל את לקיחת הרבית במשך זמן ההכרזה – אין מכריזים.
וכן הדין בשטר שיש בו רבית באופן המותר, כגון בעיסקא או בנכייטא – כתב השפ"א שאין מכריזים, שהרי במשך זמן זה הוא אוכל בהם רבית, כיון שהוא כשותף וכדו' ונוטל רבית בהתר.

דף כב

לה. האם בית דין נזקק לנכסי יתומים להגבות חובם לבעלי חובות ולכתובת אשה?

רב יהודה אמר רב אסי: אין נזקקים לנכסי יתומים (קטנים, עד שיגדילו. רמב"ם) אלא אם כן היתה רבית אוכלת בהם (כגון בנכרי. ונראה שהוא הדין ברבית בהתר עיסקא וכדו'. כן צדד השפ"א. ע"ש) – משום הפסד היתומים. ורבי יוחנן הוסיף אף לכתובת אשה. יש שפרשו טעמו משום הפסד היתומים, שהאלמנה ניוזנית מהם עד שהיא גובה את כתובתה [ורב אסי סובר כיון שתקנו להם את מעשה ידיה תמורת המזונות – אין כאן הפסד. ואילו לדעת רבי יוחנן, הואיל ופעמים שאין מעשה ידיה מספיקים כדי מזונותיה הלכך היתומים מפסידים]. ואמימר פרש טעמו של ר' יוחנן משום 'חינא' – שתקנו לנשים זכות זו כדי שימצאו האנשים חן בעיניהן ויאותרו להנשא (רש"י. וע' פ"א בשטמ"ק). ולפי טעם זה, אף בכתובת גרושה [שאינן לה זכות מזונות] נזקקים לנכסי יתומים. וכן נהג מרימר. וכן סבר רב פפא.
מבואר בראשונים שהסוברים 'משום חינא' אינם חולקים על טעם דמזונות (ע' רמב"ם מלוה יב, ג ובנו"כ; תרומת הדשן ריו. וע' ע' אבני מילואים קג, א בהגהה).

בהמשך הסוגיא מבואר שגם באופנים שאין הפסד ליתומים, אם אביהם הודה קודם מותו שהוא חייב, או שאמר 'תנו', או בכגון שבית דין נידוהו על שנמנע מלפרוע, ומת מתוך נידויו – לדעת רב הונא בריה דרב

יהושע (וכן שלחו מארץ ישראל לפסוק הלכה, וכן פסקו רבא ורב אשי) – נזקקים לנכסי יתומים. כי באופנים אלו אין לחוש שמא התפס משכונות לבעל דינו. ולדעת רב פפא אין מגבים מהם בכל אופן, משום שאינם בני מצוה [מלבד במקום הפסד ליתומים, שאז ב"ד נזקקים לתקנתם, כאמור]. ולדעת רבא, הטעם שאין נזקקים לנכסי יתומים הוא משום החשש שמא פרע וקיבל שובר.

רבא אינו חושש להתפסת צרורות, הלכך אם מסר שטרותיו לפלוני קודם מותו והודיעו שאין לו שטרות נוספים, ואין בתוכם שובר – גובים מן היתומים (עפ"י תוס'). ובספר שפת אמת כתב לפרש שרבא בא להוסיף חשש על חשש צררי.

רב נחמן חלק על כל זה (כן משמע מפרש"י. וע' רעק"א. וכן י"א בדעת נהרדעי שאמרו 'בכולהו נזקין'), והורה [לבסוף, עפ"י דברי רב] שנוזקקים לנכסי יתומים בכל אופן.

א. התוס' כתבו שהלכה כרב נחמן בדינים. ואילו הרמב"ם פסק שחוששים לשובר ואין נזקקים,

מלבד במקום הפסד ליתומים או בכתובה משום חינא. וכן נקטו הראב"ד והרא"ש (בשור"ת פה, א

ח). והגאונים פסקו כלשון ראשונה, שאין נזקקים אלא בכתובת אלמנה משום המזונות.

ב. נחלקו הראשונים האם כשמת תוך זמנו, גובים מן היתומים, כי אין חשש שפרע תוך זמנו, או

גם בזה חוששים שמא התפיסו צררי ואין גובים מיתומים קטנים (ע' תוס' ב"ב ה: ד"ה ואפילו;

רא"ש שם, ובשור"ת פה, ה; מגיד משנה ולח"מ מלוה יב, א; חו"מ עח, א קח, א).

בעלי חובות התובעים לעקל את נכסי היתומים עפ"י בית דין, כדי שלא ייפסדו – ע' בשור"ת משיב דבר ח"ב ז).

אמר האב 'תנו שדה זו / מנה זו'; לדברי רבא, כשנוזקקים לנכסים (כיון שאמר 'תנו' וכו"ל), אין מעמידים אפוטרופוס על כך [ורק ב'שדה' סתם מעמידים אפוטרופוס, כדי לברור ליתומים חלק יפה ולפורעו בזיבורית. רש"י]. ולדברי נהרדעי – מעמידים (לודא שאין שובר בין שטרותיו ושלא התפיסו צרורות, ואעפ"י שאמר 'תנו' – לא נתכוין לשם מתנה אלא היה סבור להתחייב בשביל חובו. תוס'). מלבד אם עדים מעידים על שדה שבידו שאינה שלו – אין מעמידים אפוטרופוס, שאין מחזיקים את העדים לשקרים. וכן הסיק רב אשי.

א. יש אומרים, דוקא אם נתקבלה העדות בחיי האב, או שב"ד עצמם יודעים הדבר ללא קבלת

עדות, אבל בלאו הכי אין לקבל עדות שלא בפני בעל דין, ויתומים – כשלא בפניו דמו (ע'

שור"ת הרא"ש פה, ט; ראב"ד בשטמ"ק ב"ק קיב). ואילו התוס' אין סוברים כן (וע' בשטמ"ק ב"ק בשם

הרמ"ה).

ב. הלכה כנהרדעי וכמסקנת רב אשי (רי"ף ורא"ש בכתובות ועוד). ומדברי הרמב"ם (מלוה יב, ה-ו) עולה

שב'מנה זו' – אין מעמידים אפוטרופוס. ובעדים מעידים שאינה שלו – מעמידים

אפוטרופוס כדי לטעון ולדון. ושמא גרסה אחרת היתה לו. (ערי"ן בפרק אלמנה ניוזנית. וע' מ"מ שם;

בהגר"א חו"מ קי סק"ט).

ג. גם כשמגבים מהיתומים לשטר שיש בו רבית או לכתובה, מעמידים להם אפוטרופוס (רמב"ם

מלוה יב, ג). ויש חולקים בכתובה (ע' בשור"ת הרשב"א ח"א תתקעד).

דין פרעון חוב וכתובה מנכסי אדם שלא בפניו – נתבאר בכתובות פה.